

Гумін Олексій Михайлович –
доктор юридичних наук, доцент

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ЯК ОДИН ІЗ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Досліджено тимчасовий доступ до речей і документів як один із видів заходів забезпечення кримінального провадження. Проведено порівняльний аналіз указаного заходу відносно заходів кримінально-процесуального примусу, що були закріплені відповідними статтями КПК України 1960 р. Установлено основні класифікуючі ознаки тимчасового доступу до речей і документів як один із заходів кримінально-процесуального примусу. Визначено перспективні напрями подальших розвідок з досліджуваних питань.

Ключові слова: кримінальне провадження; кримінально-процесуальний примус; тимчасовий доступ до речей і документів.

Исследован временный доступ к вещам и документам в качестве одной из мер обеспечения уголовного производства. Проведен её анализ в сравнении с мерами уголовно-процессуального принуждения, которые были закреплены соответствующими статьями УПК Украины 1960 года. Установлены основные классифицирующие признаки временного доступа к вещам и документам в качестве одной из мер уголовно-процессуального принуждения. Определены перспективные направления дальнейших исследований по рассмотренным вопросам.

Ключевые слова: уголовное производство; уголовно-процессуальное принуждение; временный доступ к вещам и документам.

We have studied temporary access to objects and documents as one of the measures to ensure the criminal proceedings. Conducted its analysis in comparison with the measures of criminal procedural coercion, which were secured with the corresponding articles of the Criminal Procedure Code of

Ukraine 1960. The basic classifiers temporary access to objects and documents as one of the measures of criminal procedural coercion. Perspective directions of further research on the issues discussed.

Keywords: criminal procedure; criminal procedure enforcement; temporary access to objects and documents.

Ностановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Із прийняттям нового КПК України одним із важливих напрямів наукового пошуку стало дослідження системи заходів забезпечення кримінального провадження. Характерною особливістю вказаних заходів є можливість обмеження під час їх реалізації прав і свобод людини. Таким чином, надзвичайної актуальності набуває розроблення науково-обґрунтованих пропозицій щодо розв'язання окремих проблемних питань, які виникають у ході практичної реалізації положень кримінально-процесуального законодавства із забезпечення кримінального провадження.

Сучасні науковці часто ототожнюють заходи забезпечення кримінального провадження із заходами кримінально-процесуального примусу, що були закріплені у відповідних положеннях КПК 1960 р. Поряд із тим, їх порівняльний аналіз свідчить про існування ряду новел, що були закріплені чинним законодавством. Проте важливим науковим завданням є дослідження окремих різновидів заходів забезпечення кримінального провадження, що дасть змогу на підставі отриманих висновків сформулювати практичні рекомендації щодо особливостей організації та проведення тих чи інших кримінально-процесуальних дій.

Окремі види заходів кримінально-процесуального примусу досліджені у працях таких вітчизняних учених, як Ю. П. Аленін, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, О. П. Кучінська, Л. М. Лобойко, О. Р. Михайленко, А. В. Молдаван, О. Б. Муравін, В. В. Назаров, В. В. Рожнова, Т. В. Садова, О. Г. Шило та ін. Дослідженню заходів забезпечення кримінального провадження присвячені праці Г. К. Кожевнікова, С. М. Смокова. Водночас ґрунтовних досліджень, цілкомито присвячених розробленню наукової проблематики тимчасового доступу до речей і документів як одного із заходів забезпечення кримінального провадження, донині не проводилося.

Основними завданнями, розв'язанню яких присвячена дана стаття, є такі: дослідити тимчасовий доступ до речей і документів як одного із видів заходів забезпечення кримінального провадження та провести порівняльний аналіз указанного заходу відносно заходів кримінально-процесуального примусу, що були закріплені відповідними статтями КПК України 1960 р.; визначити основні класифікуючі ознаки тимчасового доступу до речей і документів як одного із заходів кримінально-процесуального примусу; визначити перспективні напрями подальших розвідок з досліджуваних питань. На думку сучасних учених, перелічені у ст. 131 нового КПК України заходи забезпечення кримінального провадження здатні виконати головну кримінально-процесуальну функцію – забезпечити належну поведінку суб'єктів кримінального провадження, коло яких визначено відповідними нормами кримінально-процесуального закону [1, с. 69], а отже, заходи забезпечення кримінального провадження є підсистемою заходів кримінально-процесуального примусу [2, с. 629].

Зауважимо, що у цьому випадку не слід ототожнювати заходи кримінально-процесуального примусу, які досліджувалися вченими, слідуючи з положень КПК України 1960 р., та заходів забезпечення кримінального провадження. Зокрема встановити однозначну відповідність між таким заходом забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів та будь-яким із заходів кримінально-процесуального примусу, що виокремлювалися у наукових колах до моменту набуття чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України, фактично неможливо.

Як відомо, до 2012 р. найчастіше, ученими виділялися такі заходи кримінально-процесуального примусу: відібрання зобов'язання про явку, привід, затримання, розшук і етапування, відсторонення обвинуваченого від посади, заходи, які застосовуються до порушників порядку судового засідання, обшук, виїмка, поміщення обвинуваченого або підозрюваного в медичний заклад [3; с. 29–30]. Інколи, до вказаних додавалися й інші заходи, такі як освідування [4; с. 12–13], огляд [5, с. 296] тощо. Неоднозначність із такого питання зумовлена тим фактом, що у КПК України 1960 р. був відсутній окремо сформований перелік заходів кримінально-процесуального примусу. Відповідно – існувала певна множина наукових підходів до формування такого переліку. Що стосується заходів забезпечення кримінального провадження, ст. 131 чинного КПК України закріплений виключний їх перелік. До цього переліку входять: виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна; арешт майна; затримання особи; запобіжні заходи.

Досліджуючи тимчасовий доступ до речей і документів як одного із видів заходів забезпечення кримінального провадження, у порівнянні із заходами кримінально-процесуального примусу, що закріплені відповідними статтями КПК України 1960 р., маємо звернути увагу на існування певних спільних рис такого заходу із виїмкою, обшуком, а також – оглядом речей та документів. Відповідно до ст. 178 КПК України 1960 року, виїмка проводилася для вилучення документів в організаціях, підприємствах, установах, що мають різну форму власності (включаючи приватні), про місцезнаходження яких відомо слідчому. Своєчасне проведення виїмки позбавляло осіб, які вчинили злочини, можливості приховати від слідства або знищити документи, які могли слугувати доказами у справі. Обов'язковою умовою проведення виїмки була наявність точних даних, що предмети чи документи, які мають значення для справи, знаходяться в певній особі чи в певному місці [6, с. 417]. Обшук, згідно зі статтею 177 КПК України, проводився для виявлення і вилучення знярядь злочину, предметів, цінностей, добытих злочинним шляхом, а також інших предметів і документів, які могли мати доказове значення для справи. Обов'язковою умовою проведення обшуку була наявність достатніх підстав уважати, що зняряддя злочину, речі й цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети і документи, які мають значення для встановлення істини у справі чи забезпечення цивільного позову, знаходяться в певному приміщенні або місці чи в якої-небудь особи [6, с. 415–416].

Досить важливим і необхідним заходом примусу виступав також огляд предметів та документів, який застосовувався на підставі ст. 190 КПК України 1960 р. та проводився для виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставинки злочину, а також інших обставин, які мають значення для справи. Огляд предметів і документів, вилучених під час огляду місця події, при виїмці або обшуку, а також пред'явлення їх підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому та іншим особам здійснювалися слідчим на місці події, обшуку або виїмки, а у випадках, коли це неможливо, за місцем провадження у справі [6, с. 435–436]. У свою чергу, тимчасовий доступ до речей і документів урегульовано гл. 15 КПК України 2012 р. та полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку). У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями цього Кодексу для відшукування та вилучення зазначених речей і документів [7].

Порівняльний аналіз відповідних положень КПК України 1960 р. та 2012 р. свідчить про таке. По-перше, такі заходи кримінально-процесуального примусу як обшук та огляд предметів і документів були закріплені як положеннями КПК України 1960 р. (ст. 177, 190), так і положеннями КПК України 2012 р. (ст. 234, 237). Виїмка, яка раніше розглядалася як самостійний захід досудового слідства у чинній редакції Кримінально-процесуального кодексу, виступає складовою такого заходу, як тимчасовий доступ до речей і документів. По-друге, відповідно до змісту КПК України 1960 р., виїмка була одним із різновидів заходів досудового слідства. Згідно з положеннями чинного КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів (та виїмка як його складова) належить до складу заходів забезпечення кримінального провадження. По-третє, КПК України 1960 р., узагалі не передбачав такої окремої процесуальної дії, як отримання доступу до документів (предметів) сторонами кримінального процесу до моменту їх вилучення у певної особи, чи у певному місці. Натомість чинним КПК України передбачена можливість ознайомлення та виготовлення копій із речей і документів без вилучення в особи, яка володіє ними. По-четверте, різняться підстави проведення виїмки у редакції КПК України 1960 р. [8] та підстави тимчасового доступу до речей і документів згідно із КПК України 2012 р. [7]. Так, відповідно до ст. 178 КПК України 1960 р. [8], виїмка проводилася за вмотивованою постановою слідчого. Виїмка матеріальних носіїв секретної інформації та/або документів, що містять банківську таємницю, проводилася тільки за вмотивованою постановою судді і в порядку, погодженому з керівником відповідної установи. Примусова виїмка із житла чи іншого володіння особи, виїмка документа виконавчого провадження, а також виїмка оригіналів первинних фінансово-господарських та/або бухгалтерських документів проводилася лише за вмотивованою постановою судді. Згідно із частиною 2 ст. 159 КПК України 2012 р. [7], тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється винятково на підставі ухвали слідчого судді або суду. Узагальнюючи отримані результати, дійшли висновку, що тимчасовий доступ

до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження не є ідентичним такому заходу кримінально-процесуального примусу, як виїмка. Натомість виїмка у редакції КПК України 2012 р. є однією з необов'язкових складових тимчасового доступу до речей і документів. Таким чином, вважаємо тимчасовий доступ до речей і документів одним із заходів кримінально-процесуального примусу, що раніше не був передбачений чинним законодавством та вперше був закріплений у чинній редакції КПК України. У цьому дослідженні було визначено основні класифікуючі ознаки тимчасового доступу до речей і документів як одного із заходів кримінально-процесуального примусу. Особливості такого заходу мають враховуватися під час практичної реалізації положень кримінально-процесуального законодавства із забезпечення кримінального провадження. До питання перспектив подальших наукових розвідок із досліджуваної проблематики, маємо зауважити таке: зважаючи на те, що механізми реалізації окремих заходів забезпечення кримінального провадження уперше було закріплено у чинному законодавстві порівняно недавно (з моменту прийняття нового КПК України 2012 р.), а також на те, що у ході реалізації таких заходів можуть обмежуватися конституційні права і свободи особи, виникає потреба у з'ясуванні кримінально-процесуальних підстав реалізації окремих видів заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема – кримінально-процесуальних підстав тимчасового доступу до речей і документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кожевніков Г. К. Заходи забезпечення кримінального провадження / Г. К. Кожевніков // Вісник нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 68–70.
2. Смоков С. М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України / С. М. Смоков // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 628–632.
3. Коврига З. Ф. Уголовно-процессуальное принуждение / Коврига З. Ф. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. – 172 с.
4. Зинатуллин З. З. Уголовно-процессуальное принуждение и его эффективность / Зинатуллин З. З. – Казань, 1981. – 136 с.
5. Галян С. В. Першочергові слідчі дії при розслідуванні податкових злочинів / С. В. Галян // Наук. вісник Нац. ун-ту ДПС (економіка, право). – 2011. – № 1. – С. 296–301.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. – Вид. п'яте, перероб. та доповн. – К., 2008. – 896 с.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91 (зі змінами і доповненнями).
8. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 26 груд. 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – С. 15.